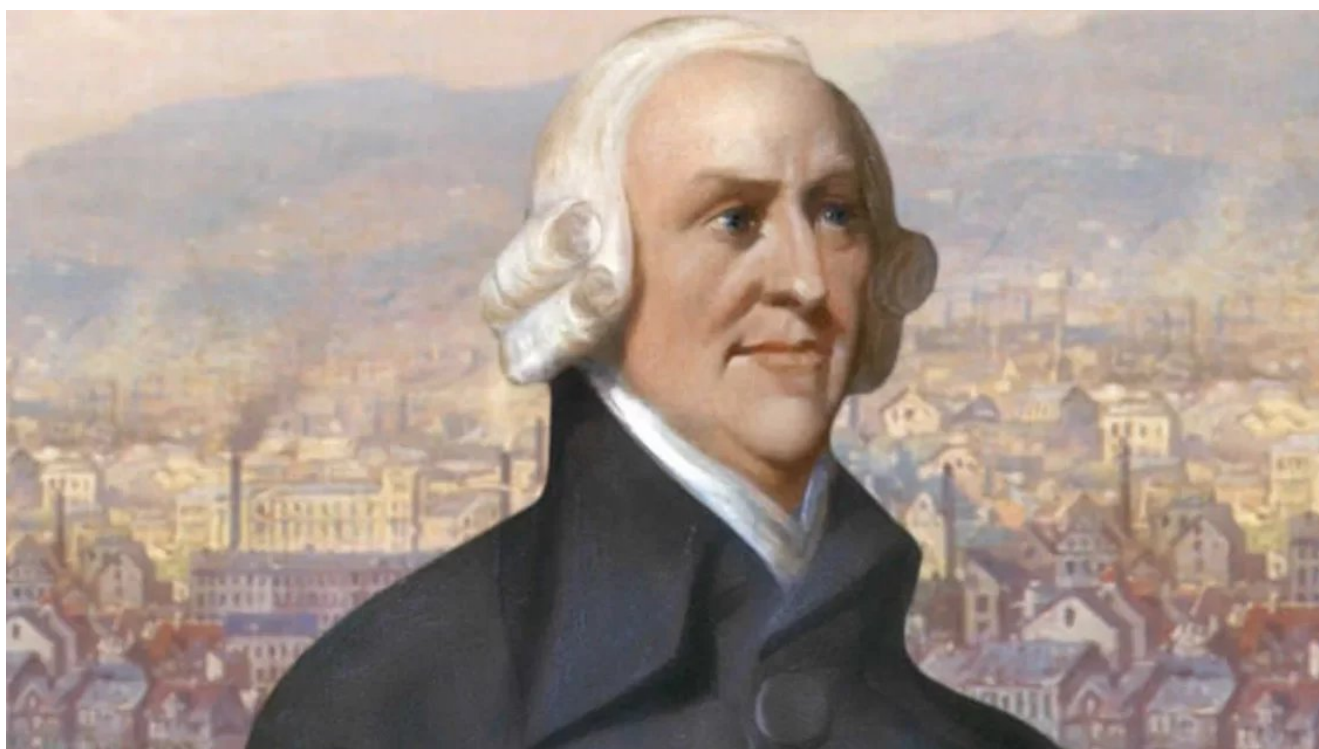

Adam Smith la 300 de ani: Economia de piață este singura șansă pe care o au săracii pentru a-și îmbunătăți condiția

18 iunie 2023 – 27 min. de lectură

Scris de
Rainer Zitelmann

Știm foarte puține lucruri despre omul Adam Smith. Nu știm nici măcar ziua de naștere a celebrului scoțian. Tot ce știm este data botezului său, 5 iunie 1723 (calendar iulian), ceea ce înseamnă că, potrivit calendarului gregorian, a fost botezat pe 16 iunie. El nu și-a cunoscut niciodată tatăl, un funcționar vamal, care a murit la vârsta de 44 de ani, cu câteva luni înainte de nașterea lui Adam

Smith.

Cea mai importantă persoană din viața sa a fost mama, care nu numai că l-a crescut, dar cu care a trăit până la moartea ei, în 1784. Smith nu s-a căsătorit niciodată. Știm doar că s-a îndrăgostit de două ori, dar sentimentele nu au fost reciproce, ceea ce se poate datora faptului că era considerat destul de puțin atrăgător.

La vârsta de 17 ani a început șase ani de studii la Oxford, dar nu a fost impresionat de universitate. Mai târziu a vorbit în mod disprețuitor despre profesorii săi, pe care îi considera leneși. Înainte de vârsta de 30 de ani a fost numit profesor de filosofie morală la Universitatea din Glasgow și și-a publicat prima lucrare importantă, *Teoria sentimentelor morale*. A publicat doar două lucrări majore în întreaga sa viață, *Avuția națiunilor*, publicată în 1776, fiind de departe cea mai cunoscută. A scris mai multe cărți, dar manuscrisele au fost arse înainte de a muri, astfel încât nu ne-au rămas decât aceste două cărți și o serie de eseuri și transcrieri ale prelegerilor sale.

Printre cei care nu au citit niciodată cărțile lui Smith, acesta este văzut uneori ca un susținător al egoismului extrem, poate chiar ca părintele spiritual al capitalistului extremist de tip Gordon Gekko, care exclamă „Lăcomia este bună!” în filmul *Wall Street*. Totuși, aceasta este o imagine distorsionată, care provine din faptul că Smith a pus un accent puternic pe interesul propriu al subiecților economici în cartea sa *Avuția națiunilor*. Dar această imagine este cu siguranță greșită.

Empatia – un concept fundamental

Primul capitol al cărții sale *Teoria sentimentelor morale* începe cu o secțiune „Despre simpatie”, în care definește simpatia ca „sentimentul de compasiune față de orice pătimire”.^[1] Astăzi am folosi probabil cuvântul „empatie”: „Oricât de egoist ar putea fi considerat omul, există în mod evident unele principii în natura sa, care îl sensibilizează față de soarta altora și care fac ca fericirea lor să

îi fie necesară, deși el nu obține nimic din ea, cu excepția plăcerii de a o vedea. De acest fel este mila sau compasiunea, emoția pe care o simțim pentru suferința altora, atunci când fie o vedem, fie suntem făcuți să o concepem într-un mod foarte viu.”^[2]

Simpatia lui Smith era în special pentru cei săraci. Smith a obținut venituri din diverse surse care se ridicau la 900 de lire sterline pe an, ceea ce reprezenta de trei sau patru ori salariul unui profesor universitar.^[3] Dar când a fost citit ultimul testament al lui Adam Smith, acesta l-a lăsat pe nepotul său, David Douglas, cu un sentiment de acută dezamăgire. Primind mult mai puțin decât spera, testamentul a confirmat ceea ce prietenii lui Smith bănuiau de mult timp: Smith își donase aproape întreaga avere săracilor, în mare parte în secret. Generozitatea sa a făcut chiar ca Smith însuși să aibă probleme cu banii la un moment dat.^[4]

Dacă îi citiți cele două lucrări principale vă va fi greu să găsiți un singur pasaj în care să vorbească pozitiv despre cei bogați și puternici. Comercianții și proprietarii de terenuri sunt aproape exclusiv zugrăviți într-o lumină negativă, în primul rând ca oameni care doresc să-și afirme interesele egoiste și care se străduiesc să creeze monopoluri.

„Negustorii și meșteșugarii noștri se plâng de efectele negative ale salariilor mari în ceea ce privește creșterea prețului și, prin urmare, scăderea vânzărilor produselor lor atât în țară, cât și în străinătate. Ei nu spun nimic despre efectele negative ale profiturilor ridicate. Tac în ceea ce privește efectele pernicioase ale propriilor lor câștiguri. Se plâng doar de ceilalți oameni.”^[5] Sau: „Oamenii din aceeași meserie se întâlnesc rareori, chiar și pentru bucurii și distracții, dar conversația se termină cu o conspirație împotriva publicului sau cu vreo manevră pentru a crește prețurile”.^[6]

Există mai multe propoziții pozitive despre capitaliști în *Manifestul comunist* al lui Marx și Engels decât în lucrările lui Adam Smith. Burghezia creează în mod constant forțe de producție mai puternice decât toate generațiile trecute la un loc, scriu Marx și Engels cu admirație. În opera lui Smith nu există nici urmă a

unei astfel de admirații; în schimb, bogății sunt ținta unei critici caustice.

Apărătorii lui Smith susțin că acest lucru nu reflectă niciun fel de resentiment general împotriva antreprenorilor sau a celor bogați, ci mai degrabă pledoaria lui Smith pentru libera concurență și opoziția față de monopoluri. Acesta este cu siguranță un aspect, dar totuși, citind cele două lucrări majore ale sale, avem impresia că, în cele din urmă, lui Smith îi displac bogății la fel de mult ca politicienii. Nici măcar Adam Smith nu a scăpat de resentimentul pe care intelectualii îl nutresc în mod tradițional împotriva celor bogați.^[7]

Simpatie pentru soarta săracilor

În schimb, însă, există multe pasaje care arată simpatie pentru condiția „săracilor”, prin care nu se limita la cei săraci în sensul cel mai strict al cuvântului, ci și la cei „ne-bogați”, „adică la condiția mării majorități a populației care trebuie să-și ofere munca în schimbul unui salariu pentru a-și câștiga existența”.^[8] În *Adam Smith's America*, Glory M. Liu trece în revistă receptarea lui Adam Smith și consensul cercetătorilor: „Există un acord aproape unanim asupra faptului că, pentru Smith, cea mai importantă caracteristică a societății comerciale a fost aceea că a îmbunătățit condiția celor săraci.”^[9]

Există un pasaj celebru din *Avuția națiunilor*:

”Cu siguranță, nicio societate nu poate fi înfloritoare și fericită, dacă cea mai mare parte a membrilor săi este săracă și mizerabilă. În plus, nu este decât echitabil ca cei care hrănesc, îmbracă și adăpostesc întregul popor să aibă o parte din produsul propriei munci, astfel încât să fie ei înșiși suficient de bine hrăniți, îmbrăcați și adăpostiți.”^[10]

Astăzi, aceste cuvinte sunt uneori interpretate greșit pentru a susține că Smith a pledat pentru redistribuirea bogăției de către stat. Nu aceasta a fost intenția sa și, cu siguranță, nu a făcut apel la o revoluție socială. Dar sărăcia, potrivit lui Smith, nu era predestinată. Mai presus de toate, însă, el nu avea încredere în stat. În capitolul 8 din *Avuția națiunilor*, împreună cu frazele citate mai sus, subliniază că singura modalitate de a ridica nivelul de trai este prin creștere

economică.

Creșterea economică continuă este singura modalitate de a crește salariile; o economie stagnantă duce la scăderea salariilor. În altă parte, el scrie că „foamea nu a apărut niciodată din altă cauză decât violența statului care încearcă, prin mijloace necorespunzătoare, să remedieze inconvenientele unei penurii”.^[11] Cât de multă dreptate a avut este un lucru pe care îl cunoaștem foarte bine 250 de ani mai târziu, după sute, dacă nu mii, de încercări eșuate de a controla inflația prin controlul prețurilor.

„Răsplata liberală a muncii”, scria Smith, este „efectul creșterii bogăției”. Și a subliniat în mod repetat că „în timp ce societatea avansează spre o mai mare prosperitate ... condiția celor săraci care muncesc, a marelui corp al poporului, pare a fi cea mai fericită și mai confortabilă. Este în schimb o condiție dificilă în stagnare și mizerabilă în declin”.^[12]

Karl Marx, pe de altă parte, credea că a descoperit diverse „legi” economice care vor duce în mod necesar la căderea capitalismului, cum ar fi „tendința de scădere a ratei profitului” sau sărăcirea proletariatului. În lucrarea sa majoră, *Capitalul*, Marx a formulat acest lucru după cum urmează:

Alături de numărul tot mai mic al magnaților capitalului, care uzurpă și acaparează toate avantajele acestui proces de transformare, crește masa de mizerie, de opresiune, de sclavie, de degradare, de exploatare; dar odată cu aceasta crește și revolta clasei muncitoare, o clasă care crește mereu în număr și care este disciplinată, unită, organizată prin însuși mecanismul procesului de producție capitalistă. Monopolul capitalului devine un obstacol în calea modului de producție care a luat naștere și a înflorit odată cu el și sub el. Centralizarea mijloacelor de producție și socializarea muncii ajung în cele din urmă la un punct în care devin incompatibile cu tegumentul lor capitalist. Acest tegument pleznește. Proprietății private capitaliste îi sună ceasul ... producția capitalistă își produce, cu inexorabilitatea unei legi a naturii, propria sa negare.^[13]

Când a fost publicată lucrarea *Avuția națiunilor*, în 1776, capitalismul era încă la început, iar majoritatea covârșitoare a oamenilor trăia în sărăcie extremă. Iar

sărăcia însemna atunci ceva foarte diferit de ceea ce înseamnă astăzi. Oamenii erau slabi și cu oase mici – de-a lungul istoriei, corpul uman s-a adaptat la un aport caloric insuficient. „Muncitorii mici din secolul al XVIII-lea”, scrie Angus Deaton în cartea sa *The Great Escape*, „erau efectiv blocați într-o capcană nutrițională; nu puteau câștiga mult pentru că erau atât de slabi din punct de vedere fizic și nu puteau mânca suficient pentru că, în nemuncind, nu aveau bani pentru a cumpăra alimente.”^[14]

Unii oameni vorbesc despre condițiile armonioase care existau înainte de capitalism, când viața era mult mai lentă, dar această lentoare era în principal rezultatul slăbiciunii fizice datorate malnutriției permanente.^[15] Se estimează că, în urmă cu 200 de ani, aproximativ 20% dintre locuitorii Angliei și Franței nu erau capabili să muncească deloc. „Cel mult aveau suficientă energie pentru câteva ore de mers lent pe zi, ceea ce îi condamna pe cei mai mulți dintre ei la o viață de cerșetorie.”^[16]

În 1754, un autor englez relatează: „Departate de a fi înstăriți, țărani din Franța nu au nici măcar mijloacele de subzistență necesare; sunt o rasă de oameni care încep să decadă înainte de a împlini 40 de ani ... În cazul muncitorilor francezi, este suficient aspectul lor exterior pentru a dovedi cât le este de ruinat corpul”.^[17] Situația era similară și în alte țări europene. Renumitul istoric francez Fernand Braudel afirmă: „Iată, așadar, faptele care alcătuiesc vechiul regim biologic despre care discutăm: un număr de decese aproximativ echivalent cu numărul de nașteri, o mortalitate infantilă foarte ridicată, foamete, subnutriție cronică și epidemii formidabile.” În unele decenii au murit chiar mai mulți oameni decât copiii care s-au născut.^[18] „Bunurile” oamenilor se limitau la câteva obiecte rudimentare, așa cum se vede în picturile contemporane: câteva scaune, o bancă și un butoi care era folosit pe post de masă.^[19]

Înainte de apariția capitalismului, majoritatea oamenilor din lume trăiau în sărăcie extremă. În 1820, aproximativ 90% din populația globală trăia în sărăcie absolută. Astăzi, această cifră este mai

mică de 9%. Și, cel mai remarcabil este acest fapt: în ultimele decenii, de la sfârșitul comunismului în China și în alte țări, declinul sărăciei s-a accelerat într-un ritm neegalat în nicio perioadă anterioară din istoria omenirii. În 1981, rata sărăciei absolute era de 42,7%, în 2000, aceasta a scăzut la 27,8%, iar astăzi este sub 9%.

Smith a avut dreptate

Smith a prezis că numai o expansiune a piețelor ar putea duce la creșterea prosperității – și exact acest lucru s-a întâmplat de la sfârșitul economiilor socialiste planificate. Numai în China, introducerea proprietății private și reformele de piață au redus numărul de persoane care trăiesc în sărăcie extremă de la 88% în 1981 la mai puțin de 1% în prezent. Când l-am întrebat pe economistul adept al pieței libere Weiyang Zhang de la Universitatea din Beijing cât de relevant este Smith pentru China, acesta a răspuns: „Dezvoltarea economică rapidă a Chinei din ultimele patru decenii este o victorie a conceptului de piață al lui Adam Smith.” Contrar interpretărilor predominante în Occident, creșterea economică și scăderea sărăciei în China nu au fost „datorită statului, ci în ciuda statului”, a explicat Weiyang Zhang, „și au fost cauzată de introducerea proprietății private”.

Un alt exemplu recent de superioritate a economiei de piață este Vietnamul.^[20] Dintr-o țară care, înainte de lansarea reformelor de piață liberă Doi Moi la sfârșitul anilor 1980, nu era în măsură să producă suficient orez pentru a-și hrăni propria populație, a devenit unul dintre cei mai mari exportatori de orez din lume – și un important exportator de produse electronice.

Cu un PIB pe cap de locuitor de 98 USD, Vietnamul era cea mai săracă țară din lume în 1990, după Somalia (130 USD) și Sierra Leone (163 USD). Înainte de începerea reformelor economice, fiecare recoltă proastă ducea la foamete, iar Vietnamul se baza pe sprijinul Programului alimentar mondial al ONU și pe

asistența financiară din partea Uniunii Sovietice și a altor țări din blocul estic. Până în 1993, 79,7% din populația vietnameză trăia în sărăcie. Până în 2006, rata scăzuse la 50,6%. În prezent, aceasta este de numai 5%.^[21]

Vietnamul este astăzi una dintre cele mai dinamice țări din lume, cu o economie vibrantă, care creează mari oportunități pentru oamenii și antreprenorii harnici.

Faptul că dezvoltarea economică – și nu, să zicem, redistribuirea sau administrarea prin edict guvernamental – arată calea spre ieșirea din sărăcie a fost confirmat de nenumărate ori în ultimele decenii. În 1989, Polonia era una dintre cele mai sărace țări din Europa. Polonezul mediu câștiga mai puțin de 50 de dolari pe lună – ceea ce nu era nici măcar echivalentul valoric a unei zecimi din ceea ce câștigau locuitorii Republicii Federale Germane. Chiar și luând în considerare diferențele de putere de cumpărare, în 1989 un polonez câștiga mai puțin de o treime față de un vest-german. Polonezii erau mai săraci decât un cetățean mediu din Gabon, Ucraina sau Surinam. Veniturile Poloniei au rămas chiar și în urma vecinelor sale comuniste: PIB-ul său pe cap de locuitor reprezenta doar jumătate din nivelul veniturilor din Cehoslovacia.^[22]

În 2017, economistul Marcin Piatkowski a publicat o carte, *Europe's Growth Champion*, în care face bilanțul a 25 de ani de reforme poloneze: „Cu toate acestea, 25 de ani mai târziu, Polonia este cea care a devenit liderul neegalat al tranziției și campioana creșterii economice a Europei și a lumii. De la începutul tranziției post-comuniste în 1989, economia Poloniei a crescut mai mult decât în orice altă țară din Europa. PIB-ul pe cap de locuitor al Poloniei a crescut de aproape două ori și jumătate, depășind toate celelalte state post-comuniste, precum și zona Euro.”^[23]

Potrivit datelor Băncii Mondiale, PIB-ul pe cap de locuitor în 1989 era de 30,1% din cifra corespunzătoare din SUA și a crescut la 48,4% față de nivelul din SUA până în 2016. Astfel de câștiguri s-au făcut simțite în viața oamenilor. Veniturile polonezilor au crescut de la aproximativ 10.300 USD în 1990, ajustate în funcție de puterea de cumpărare, la aproape 27.000 USD în 2017.

[24] În comparație cu UE-15, venitul polonezilor era mai mic de o treime în 1989 și a crescut la aproape două treimi în 2015.

Neîncrederea în stat

În timp ce Karl Marx credea că situația săracilor poate fi îmbunătățită doar prin abolirea proprietății private, Smith credea în puterea pieței. El nu a fost un susținător al unei utopii liberale fără stat – credea că guvernele au funcții importante de îndeplinit. Cu toate acestea, în 1755, cu două decenii înainte de apariția *Avuției națiunilor*, el a avertizat într-o conferință:

„Omul este considerat în general de către politicieni și de către planificatori materialul unui fel de mecanică politică. Planificatorii deviază natura de la cursul firesc al operațiunilor sale în afacerile umane; și nu îi trebuie mai mult decât să o lăsăm în pace și să nu interferăm în urmărirea scopurilor sale, pentru ca ea să-și poată stabili propriile proiecte ... Toate guvernele care zădărnicesc acest curs natural, care forțează lucrurile pe un alt canal sau care se străduiesc să oprească progresul societății într-un anumit punct sunt nenaturale și, pentru a se susține, sunt obligate să fie opresive și tiranice.” [25]

Acestea au fost într-adevăr cuvinte profetice. Cea mai mare greșală pe care au făcut-o întotdeauna planificatorii a fost să se agațe de iluzia că se poate planifica o ordine economică pe hârtie. Ei cred că un autor, așezat la un birou, poate modela o ordine economică ideală și că tot ce rămâne de făcut este să convingă suficienți politicieni să pună în practică această nouă ordine economică.

Mai târziu, Hayek a numit această abordare „constructivism”, spunând: „Idea ca oamenii raționali să se așeze împreună pentru a se gândi cum să refacă lumea este poate cel mai caracteristic rezultat al acestor teorii constructiviste”. [26]

Potrivit lui Hayek, viziunea antiraționalistă asupra evenimentelor istorice pe care Smith a împărtășit-o cu alți gânditori scoțieni ai Iluminismului, precum David Hume și Adam Ferguson, „le-a permis pentru prima dată să înțeleagă cum instituțiile și morala, limbajul și legea au evoluat printr-un proces de creștere cumulativă și că numai cu și în acest cadru rațiunea umană a crescut și poate funcționa cu succes”. [27]

În maniera unui istoric economic, Smith mai degrabă a descris dezvoltarea economică, în loc să schițeze un sistem ideal.

Economia planificată se bucură de încă o renaștere. Susținătorii ecologismului și anti-capitaliștii cer ca sistemul capitalist să fie abolit și înlocuit cu o economie planificată. Altfel, susțin ei, omenirea nu are nicio șansă de supraviețuire.

În Germania, o carte intitulată *Das Ende des Kapitalismus (Sfârșitul capitalismului)* este un bestseller, iar autoarea ei, Ulrike Hermann, este invitată cu regularitate la toate talk-show-urile. Ea promovează în mod deschis o economie planificată, deși aceasta a eșuat deja o dată în Germania – la fel ca peste tot unde a fost încercată. Spre deosebire de socialismul clasic, într-o economie planificată companiile nu sunt naționalizate, ci li se permite să rămână în mâini private. Dar statul este cel care specifică exact ce și cât se produce.

Nu vor mai exista zboruri și nici autovehicule private. Statul ar determina aproape fiecare aspect al vieții de zi cu zi – de exemplu, nu ar mai exista case unifamiliale și nimeni nu ar mai avea voie să dețină o a doua casă. Construcțiile noi ar fi interzise, deoarece sunt dăunătoare pentru mediu. În schimb, terenurile existente ar fi distribuite „în mod echitabil”, statul urmând să decidă cât spațiu este potrivit pentru fiecare individ. Iar consumul de carne ar fi permis doar ca o excepție, deoarece producția de carne este dăunătoare pentru climă.^[28]

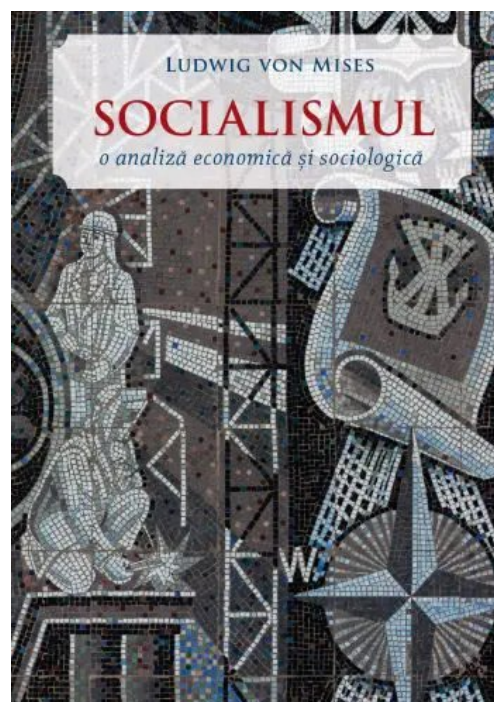
În general, oamenii nu ar trebui să mănânce atât de mult: 2.500 de calorii pe zi sunt suficiente, spune Herrmann, care propune un aport zilnic de 500 de grame de fructe și legume, 232 de grame de cereale integrale sau orez, 13 grame de ouă și 7 grame de carne de porc. „La prima vedere, acest meniu poate părea cam sărac, dar germanii ar fi mult mai sănătoși dacă și-ar schimba obiceiurile alimentare”, asigură acest critic al capitalismului.^[29] Și cum oamenii ar fi egali, ar fi și fericiți: „Raționalizarea sună neplăcut. Dar poate că viața ar fi chiar mai plăcută decât este astăzi, pentru că dreptatea îi face pe oameni fericiți”.^[30]

Mâna invizibilă

Smith este adesea criticat astăzi pentru că a subliniat importanța interesului personal. El a subliniat importanța egoismului, tocmai pentru că oamenii au nevoie tot timpul de ajutorul altora. Cu toate acestea, el a considerat că, în acest sens, oamenii nu se pot baza doar pe bunăvoința celorlalți. De altfel, acesta este contextul în care a și folosit termenul de „mână invizibilă”, pentru care a devenit atât de faimos, deși această expresie apare de doar trei ori în întreaga operă a lui Smith (apropo, acest lucru este similar în cazul lui Schumpeter și al expresiei „distrugerea creatoare”, pe care a folosit-o doar de două ori):

Prin urmare, pentru că fiecare individ se străduiește, pe cât poate, să-și utilizeze capitalul în susținerea propriei productivități, cât și pentru a direcționa această productivitate astfel încât produsele sale să aibă cea mai mare valoare, rezultă că fiecare individ se străduiește să facă venitul anual al societății cât mai mare posibil. În general, într-adevăr, el nu intenționează să promoveze interesul public și nici nu știe cât de mult îl promovează ... și, în acest caz, ca și în multe altele, este condus de o mână invizibilă să promoveze un scop pe care nu intenționa să-l atingă. Și nici nu este întotdeauna mai rău pentru societate faptul că nu avea acea intenție. Urmărindu-și propriul interes, el îl promovează frecvent pe cel al societății mai eficient decât atunci când intenționează cu adevărat să îl promoveze. Nu am auzit vreodată să fi făcut prea mult bine cei care au pretins că se ocupă de binele public.^[31]

Economistul Ludwig von Mises a subliniat că este o greșeală să se pună în opoziție acțiunile egoiste și cele altruiste. Din fericire, explică el: „Puterea de a alege dacă acțiunile și comportamentul meu trebuie să mă servească pe mine însumi sau pe semenii mei nu îmi este dată ... Dacă ar fi așa, societatea umană nu ar fi posibilă”.^[32] Iar Friedrich August von Hayek a susținut că cea mai mare contribuție a lui Adams Smith la gândirea științifică – țintind mult dincolo de economie – este „noțiunea sa de ordine spontană care

crează structuri complexe ca o mână
invizibilă”.^[33]

Ideologiile totalitare caută să diminueze „eul”. Nu doresc nimic mai mult decât să îl subordoneze față de „noi”, așa cum demonstrează două dintre maximele național-socialismului: „*Du bist nichts, dein Volk ist alles*” („Tu nu ești nimic, poporul tău este totul”) și „*Gemeinwohl vor Eigenwohl*” („Interesul public înaintea interesului propriu”). Într-un discurs rostit în noiembrie 1930, Adolf Hitler a spus:

„În întreaga sferă a vieții economice, în întreaga viață însăși, va trebui să renunțăm la ideea că beneficiul individului este esențial și că beneficiul întregului este clădit pe beneficiul individului, că adică beneficiul individului este cel care dă naștere în primul rând la beneficiul întregului. Invers: beneficiul totalității determină beneficiul individului ... Dacă acest principiu nu este recunoscut, atunci un tip de egoism trebuie să se instaleze în mod inevitabil și să sfâșie comunitatea.”^[34]

Această convingere îi unește pe toți gânditorii totalitari, toți revoluționarii și dictatorii, de la Robespierre în Revoluția Franceză la Lenin, Stalin, Hitler și Mao. Hannah Arendt, unul dintre cei mai mari gânditori ai secolului XX, scria în lucrarea sa *Despre revoluție*: „Nu numai în Revoluția Franceză, ci în toate revoluțiile pe care exemplul ei le-a inspirat, interesul comun a apărut sub forma dușmanului comun, iar teoria terorii, de la Robespierre la Lenin și Stalin, presupune că interesul întregului trebuie să fie în mod automat, și chiar permanent, ostil interesului particular al cetățeanului.”^[35] Da, în mod absurd, Arendt susține că altruismul este cea mai înaltă virtute, iar valoarea unui om poate fi judecată după măsura în care acționează împotriva propriului interes și a propriei voințe.^[36]

Critica lui Adam Smith

Smith a fost un pionier a cărui operă a oferit baza pe care au construit economiștii liberali de mai târziu. Hayek și Mises l-au apreciat foarte mult. Dar activitatea lui Smith a fost supusă și unor critici dure din interiorul cercului economiștilor de piață liberă. Un exemplu este economistul american

libertarian Murray N. Rothbard, care, în monumentală sa lucrare *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought. Economic Thought Before Adam Smith*, este neiertător cu Smith, susținând că nu a fost deloc adeptul economiei de piață liberă, așa cum este descris în mod obișnuit. Rothbard susține că, de fapt, teoria eronată a valorii-muncă a lui Smith îl transformă pe acesta în precursorul lui Karl Marx și afirmă că marxiștii ar fi cu siguranță îndreptățiți să îl citeze pe filosoful scoțian și să îl considere inspirația ultimă a propriului lor părinte fondator.^[37] Potrivit lui Rothbard, Smith nu a reușit să înțeleagă funcția economică a întreprinzătorului și nici ideile oferite de predecesori precum Richard Cantillon,^[38] a susținut plafoanele impuse de stat pentru rata dobânzii, impozitele mari pe consumul de lux și intervenția extinsă a guvernului în economie.^[39] La nivel personal, Rothbard spune că Smith era de asemenea nedemn de încredere, deoarece anterior militase pentru liberul schimb, dar și-a petrecut ultimii doisprezece ani din viață în calitate de comisar al vămilor scoțiene.^[40]

Multe dintre aceste critici sunt cu siguranță justificate dar, totuși, ar fi greșit să-l numim pe Adam Smith un om de stânga. Chiar și filosoful american Samuel Fleischacker, care subliniază tendințele de stânga ale lui Smith, recunoaște că Smith nu s-ar identifica neapărat cu social-democrații contemporani și nu ar apăra statul asistențial modern.^[41]

Împotriva acestor critici se poate obiecta cu neîncrederea profundă a lui Smith în ceea ce privește intervenția guvernului în economie și credința sa aproape nemărginită în „mâna invizibilă” care conduce piețele în direcția corectă. Atunci când economia este ruinată, aceasta nu este, potrivit lui Smith, niciodată ceva înfăptuit de antreprenori și comercianți, ci întotdeauna de către stat: „Marile națiuni nu sunt niciodată sărăcite de persoane private, deși uneori sunt sărăcite de prodigalitatea și comportamentul autorității publice”, scria în lucrarea sa majoră *Avuția națiunilor*.^[42] Și a adăugat cu optimism:

”Efortul uniform, constant și neîntrerupt al fiecărui om de a-și îmbunătăți condiția, principiul din care provine inițial opulența publică și națională, precum și cea privată, este adesea suficient de puternic pentru a menține progresul natural al lucrurilor spre

îmbunătățire, în ciuda atât a extravagantei guvernului, cât și a celor mai mari erori de administrare. Asemenea principiului necunoscut al vieții animale, el restabilește frecvent sănătatea și vigoarea corpului social, în ciuda nu numai a bolii, ci și a prescripțiilor absurde ale medicului.^[43]

Metafora spune multe: actorii economici privați reprezintă o dezvoltare sănătoasă și pozitivă, în timp ce politicienii obstrucționează economia cu reglementările lor absurde. Adam Smith ar fi fost foarte sceptic astăzi dacă ar fi putut vedea guvernele din Europa și Statele Unite intervenind tot mai mult în economie și politicienii care se cred mai deștepți decât piața.

Unul dintre neajunsurile lui Smith a fost acela că nu a înțeles funcția economică a întreprinzătorului care a fost ulterior elaborată în mod strălucit de gânditori precum Joseph Schumpeter. În mod eronat, el a văzut antreprenorul mai degrabă ca pe un manager și un lider de afaceri decât ca pe un inovator. Smith a recunoscut importanța „empatiei”, dar nu a echivalat-o cu antreprenoriatul niciunde în opera sa. Astăzi, vedem la Steve Jobs și la alți antreprenori, care înțeleg nevoile și sentimentele clienților lor mai bine și mai devreme decât clienții înșiși, că empatia – și nu „lăcomia” – este într-adevăr baza succesului antreprenorial și fundamentul capitalismului.

Eșecul lui Smith de a înțelege rolul întreprinzătorului și resentimentele sale evidente față de cei bogați sunt, într-adevăr, caracteristici pe care Smith le împărtășește cu cei de la stânga spectrului politic. Însă acest lucru nu se aplică deloc în ceea ce privește pledoaria sa pentru îmbunătățirea condiției lucrătorilor. Pentru că, potrivit lui Smith, îmbunătățirea situației oamenilor obișnuiți nu se realizează prin redistribuire și intervenția excesivă a statului, ci este rezultatul natural al creșterii economice, care, la rândul ei, are nevoie de un singur lucru înainte de toate: libertatea economică. În măsura în care libertatea economică prevalează și piețele se extind, nivelul de trai al oamenilor va crește și el. La 300 de ani de la nașterea lui Smith și la aproximativ 250 de ani de la publicarea operei sale majore, știm că filosoful moral și economistul avea dreptate: proprietatea privată și economia de piață sunt fundamentele creșterii, iar dacă statul nu intervine prea mult în economie, viața tuturor se va

îmbunătăți, în special a celor săraci.

Susținătorii capitalismului ar trebui să plaseze tocmai aceste corelații în centrul apărării economiei de piață: nu cei puternici au nevoie în primul rând de economia de piață, pentru că ei se vor descurca cumva în orice sistem, ci aceia slabi și săraci, a căror singură șansă de a-și îmbunătăți condițiile de trai este economia de piață liberă.